

**Mgr. Ing. Vladimír Váňa: O LIDSKÉM ÚDĚLU Z POHLEDU
EXISTENCIALISMU**

Abstrakt:

Článek se zabývá problematikou lidské existence tak, jak byla vypracována v průběhu 20. století v rámci existencialismu - jednoho z nejvlivnějších filosofických směrů tohoto století. Vztah člověka ke světu, k druhým lidem a k sobě samému je zde prezentován jako ústřední problém, který nikdy nemůže být předmětem zkoumání žádné vědy, protože věda tenduje k abstraktním a obecným závěrům, zatímco lidská existence je vždy konkrétní, neopakovatelná a nezávislá na vnějších podmínkách a zákonech. Každý sám za sebe denodenně rozhoduje o své budoucnosti na základě množství variant, které se mu v dané situaci nabízejí. V každé z těchto situací je člověk odsouzen k svobodnému rozhodnutí, jemuž se nelze vyhnout. Protipólem této nezcizitelné

svobody je vždy odpovědnost volby, jež se projevuje jako úzkost. Úděl, který z charakteru lidské existence nutně vyplývá, si tak musí nést každá lidská bytost po celý svůj život. Zároveň však součástí zmíněné odpovědnosti (a tím i celého údělu) jsou koexistenciální vazby k druhým lidem. Tím se vytváří předpoklady etického jednání a možnost smysluplného fungování větších kolektivů a celé společnosti. Je ovšem třeba si být vědom toho, co je z pohledu existencialismu východiskem a co je naopak teprve důsledkem původní volby.

Klíčová slova: existence, svoboda, odpovědnost, volba, úděl

1. Situovanost existence jako "In der Welt Sein"

Já jest existence. Toto na první pohled jednoduché a pochopitelné určení však v sobě skrývá mnoho možností k různým výkladům. Pod pojmem existence a

existencialismu zvlášť lze nalézt desítky přístupů a každý z nich je svým způsobem oprávněný. Brzy se nám ale ukáže, že tato skutečnost samotný existencialismus pramálo znepokojuje. K existenciálním námětům nelze přistoupit lépe jinak než prostřednictvím literárních děl¹⁾, a z nich se pokusit vyvodit jistá společná fakta. Zároveň chceme předeslat, že v tomto článku se zaměříme pouze na volnější popis vybraných záležitostí spojených s lidskou existencí (úzkost, volba, svoboda) a fundamentální ontologické založení existence ponecháme prozatím stranou.²⁾

Ihned na samém začátku je nutno říci, že základní snahou existencialismu - širokého literárně společenského a kulturně filosofického proudu, který především ve 20. - 60. letech 20. století zasáhl značnou část Evropy - je podat *reálné svědectví* o člověku.³⁾ V původní podobě zde vystupuje čiré lidské konkrétno, a to téměř vždy jako izolované, rozechvělé, osamocené a vnitřně rozpolcené individuum. **Jeho údělem je být sám.**⁴⁾ Jedná se o přímou a nemilosrdnou konfrontaci reality člověka s jeho idejemi a se světem věcí, o boj proti jakékoliv ideologii, deformacím a zobecňování. Skutečná věda nesmí nic racionálně vysvětlovat a interpretovat, vytvářet umělé teorie a modely. Opravdová a jediné možná věda by podle existencialismu musela být vědou individuální. Taková však žádná není,⁵⁾ a proto všechny vědy jsou svojí podstatou protiexistenciální.

Jediná nadosobní obecná kategorie je v souvislosti s lidským konkrétnem přijatelná a v literatuře často reflektovaná. Je to čas. Ale pozor, pojetí času doznává zásadní změny oproti klasickému chápání;⁶⁾ čas je principem individuace. Z něho se rodí a v něm existuje konkrétní lidské jsoucnost, pro nějž není čas žádná homogenní matematická veličina, ale **osobní trvání** - čas konkrétní a žitý. Čas není nic mimo nebo nad člověkem, ale je to on sám.⁷⁾ Nemůže být vnímán a prožíván jinak než zevnitř, nelze z něj nikam uniknout. "...existencialismus nepřipouští ani onen odstup od konkrétní a existující životní jsoucnosti, že bychom se povznegli nad přítomný okamžik a snažili se jej vidět a soudit z patra nějaké, a třeba vlastní budoucnosti. Ať se totiž kamkoliv postavíme k soudu nad sebou, nějaká další budoucnost nás bude měřit z výšky ještě větší, Sněžka našeho soudu se nutně dočká, že bude pro nějakou další budoucnost krtčí hromádkou, a soud, jež o sobě z dálky představované budoucnosti proneseme, bude jen další přílohou obžalovacích spisů, podle nichž nás bude soudit plusquamfuturum. Poněvadž jsme, i se svou vůlí sebe soudit historicky, sami částí historie, nemůžeme být vlastními historiky..."⁸⁾ Osud neskýtá žádnou

záchranu či oporu zvenčí, jediná alternativa, která před každým z nás stojí je ta, že jsme neodvolatelně a bez pomoci "v t o m" .⁹⁾

Lidská existence není a nikdy nemůže být pouhým žitím, ale je vždy bolestným prožíváním vlastního usilování se, není pasivním přijímáním aktu bytí, nýbrž tragikomickým vzpínáním se vůči absurdnímu a nechápajícímu světu. Existovat neznamená v první řadě být vnímán,¹⁰⁾ ale z hlediska existencialismu to především znamená p r o ž í v a t a u v ě d o m o v a t s i t í h u s v ě h o v l a s t n í h o b y t í.

Každý je oddělen od všech ostatních lidí situací, do níž se rodí. Toto situování nespočívá ve výběru či volbě postoje, který zaujímám vůči "jednotlivým případům", ale v okamžiku zrodu, do něhož jsme bezprostředně a nemilosrdně vrženi. Nelze si zvolit sám pro sebe dobu ani místo narození, rodiče, přírodní a společenské poměry, tělesný stav a řadu dalších okolností. Nelze být ani rozdvojen ve smyslu možnosti konfrontace a posuzování svých přítomných činů z hlediska nějaké budoucí jistoty či výhodnosti, neboť nemůžeme být zároveň lidmi tohoto i budoucího času. Závěr jest vůči každé lidské existenci tvrdý, nesmlouvavý a nemilosrdný: okolnosti, do nichž jsem situován, vytvářejí *můj vlastní svět*, nepodobný kterémukoli druhému světu. Jeho konkrétní jedinečnost a neopakovatelnost je ještě zvýrazněna tzv. "mezními situacemi", "existenciálními okamžiky". To jsou takové mezní události, při kterých každý jednotlivec jednoznačně ukáže sám sebe, individuální reakcí odhalí svou pravdu. Tady se ukáže nejvnitřnější charakter člověka, jeho skutečné Já, neboť situace je tak vypjatá, že nelze obelhat sebe sama. Ano - boj, nebezpečí, bolest, strach, smrt - jak se zachovám v těchto situacích, jaký - odnikud nepřevzatý a nepřevzatelný - postoj zaujmu tváří v tvář nebezpečí nebo smrti, takový opravdu jsem. Tato moje charakteristika mě reprezentuje a ukazuje můj jedinečný přístup ke světu a problémům, které se mě dotýkají.

V této souvislosti snad může vzniknout otázka jak je vůbec svět dán¹¹⁾ pro konkrétní lidskou existenci? Existuje vůbec objektivní svět? Odpověď existencialismu je jednoznačná - objektivní svět jest a moje (kterákoliv) lidská existence je v něm dána jakožto "ein In der Welt Sein".

(Pozn.: bytí-ve-světě je známý heideggerovský termín, jenž znamená zhruba tolik, že lidská existence je výlučná tím, že

z hlediska svých prostorových dimenzí a aktivit je jejím absolutním horizontem svět. Člověk má vždy nějakou představu toho, co je svět a veškerá svá jednání také v rámci tohoto světa (resp. této představy světa) uskutečňuje a k němu vztahuje.) Problém není v tom, že by pro každého člověka nebyl dán svět objektivně, ale v tom, že každý ho vnímá jinak, z jiných pozic, protože je jinak situován. Konkrétní lidský vztah ke světu je pokaždé jednotlivý a osobní. Svět sám o sobě je objektivní (jak to víme?)¹²⁾, ale lidský vztah k němu je nutně subjektivní.

Abychom mohli poznat svět, říká klasická filosofie, potřebujeme kvalitní teorii poznání. To je zajisté důležité, odpovídá existencialismus, ale chybí-li tomuto nástroji dělník, cíle se dosáhnout nepodaří. Přitom je navíc podstatné, že každý tento "dělník" - poznávající subjekt použije zmíněný nástroj dle svého přesvědčení a situace, ve které se nachází. Rozhodující je způsob použití, nikoli metoda sama. Zdá se, jakoby klasická filosofie, pozapomínala na fakt, že bytost p o z n á v a j í c í

je bytostí e x i s t u j í c í , což vede mimo jiné k tomu, že

model světa stojí proti nikomu. "Východiskem názoru na svět musí být ne teorie poznání, ale teorie člověka, poznání poznávajícího subjektu: počínajíc touto bází, systematika světa se rázem navždy rozplyne. Není jí. Svět objektivní zajisté j e s t , a jest jediný a neredukovatelný na subjekt: ale jest nesčíslněkrát poznáván a interpretován, pokaždé jinak a pokaždé pravdivě."¹³⁾

Kromě vztahu ke světu je v subjektu (Heidegger posléze tento termín odmítne) dána i jiná jistota - vědomí o skutečnosti jiných lidí. Existence v sobě od samého začátku a bytostně nese koexistenci - *"In der Welt Sein" je zároveň Mitsein*. Tato koexistence však neznamená prostupnost a prolnavost jednotlivých existencí, vždy se jedná o samostatné vnitřní světy.

(Připomeňme v této souvislosti jen na okraj fr. teologa, myslitele a všestranného vědce P. T. de Chardina, jenž ve své optimistické vizi lidských dějin načrtl obraz neustále se prohlubujícího spojování osobností na základě schopností lidského ducha, tj. vytváření noosféry, přičemž čím více se budou jednotlivé středy spojovat v jeden celek, tím více se budou zároveň také zvýrazňovat. Zde se, řečeno předchozími slovy, jedná o koexistenci, která umožňuje splývání svých jednotlivých členů a přitom navíc zachovává jejich plnou samostatnost.)¹⁴⁾

Jde-li o vztah existence k existenci, je třeba mít na zřeteli především onen existenciální aspekt apelu osoby k osobě a vůli žít přítomností druhého, v níž se ozývá touha po splnutí. Ještě častěji se ale v této výzvě skrývá konflikt, snaha přivlastnit si toho druhého a "přizpůsobit" ho sobě samému; stejně často pak tato snaha končí katastrofou, svědčící o tom, že podstata spolubytí a vztahu lidských existencí by neměla být založena na zmocnění se jednoho druhým, na násilí a ovládnutí, ale na něčem docela jiném. Je totiž velký rozdíl mezi tím, jestli Já pochopí nezvratný fakt spolubytí jiných Já jako konflikt, který bude řešit tím, že se je (jiná Já) pokusí ovládnout, nebo jako starost a péči, kterou jim bude prokazovat - samozřejmě se zachováním svobody pro sebe i každého z nich. Lze se oprávněně domnívat, že v tomto základu lze najít počátky různých přístupů k vytyčování a dodržování etických norem.

2. Sebeprojekce na základě svobodné volby

Narazili jsme na problém svobody, jenž je aktuální a ožehavý v každé době a od nepaměti je pokládán za dominantní v otázce lidských práv. Jak je tomu se svobodou lidské existence v pojetí existencialismu? Vezměme jako východisko Sartrovo tvrzení: "Svoboda, toť vyhnanství, a já jsem odsouzen být svobodný."¹⁵⁾ V čem je toto připoutání ke svobodě a na čem se zakládá? Předně je třeba konstatovat, že svoboda zde není žádný ideál, o který bojujeme a který je naším cílem. Jsem odsouzen být svobodný znamená, že svoboda je mi dána, že je *součástí mé existence*. Zároveň to znamená, že před svobodou nelze utéct ani do sebe ani ke druhým. Nebudu-li o ni bojovat, nepomůžu si, neboť jsem i bez tohoto úsilí svobodný. Je to paradoxní, ale je to tak: i když ji nechci, přesto ji mám, a to naprosto neodvolatelně, neboť patří k mé existenci. Povaha "nezrušitelné" svobody vyplývá z toho, jak jest existence. Svoboda je založena na tom, že **existence je především projektem a volbou**.

Ihned se pokusíme osvětlit uvedené zásadní určení. Řeknu-li "jsem", potvrzuji tím jednak svou jsoucnost, jednak vytyčuji jistou mez stojící mezi "byl jsem", jež tímto "jsem" nicuji, a "budu", což je můj projekt. Tímto "jsem" v libovolném okamžiku prohlašuji vlastně, že jsem úmyslem, projektem dalšího života, že vytvářím nové činy, své nové podoby, které hodlám realizovat. Distančuji se od minulosti¹⁶⁾ a zakládám budoucnost z hlediska svých zamýšlených a chtěných aktivit - "*jsem*" je *projektem lidského jsoucná*. Člověk, na rozdíl od všech ostatních jsoucnů, je výjimečný svým stálým sebeprojektováním, on se v podstatě *děje*. A projektuje se tak, že *neustále*

*voli*¹⁷⁾ mezi nespočetnými možnostmi své budoucnosti; tím jak volí sebe, volí také určitý svět. To, jaký význam má pro mě svět, zcela závisí na mé volbě. Nemohu mít větší svobodu než tu, že za sebe sám rozhoduji a plně zodpovídám. Nyní jsme u kořene věci: svoboda je vyhnanstvím a odsouzením, neboť zdaleka neznamena to, co by si mnozí pod ní rádi představovali - dělat si co chci a co se mi líbí bez ohledu na důsledky. Nikoliv, okolnosti uplatnění svobody jsou pro lidskou existenci mnohem složitější a závažnější. Není-li člověk nic jiného než úhrn svých činů, pak je odsouzen k tomu, aby **neustále** dnes a denně **volil sebe a svůj svět**. Tato volba je sice svobodná, ale vedle toho je vždy volbou úzkostnou a zoufalou, neboť probíhá *osaměle*. Není nikoho, ani Boha, lidí, zásad, kdo by za člověka mohl převzít jeho vlastní volbu, kdo by za něj nebo spolu s ním "projektoval" budoucí činy. Nelze se zbavit zodpovědnosti tím, že ji přeneseme na někoho (něco) jiného.

(Pozn. V tomto kontextu se ukazuje, jak hluboce se mýlí ti moderní filosofové, kteří se domnívají, že s odstraněním pojmu Boha se pro člověka nic nezměnilo a nadále pro něj platí obecně zavazující principy, suplované a předepisované "Dějiny", "Humanitou", "Revolucí" apod. Omyl je dán tím, jak tvrdí existencialismus, že za smrt Boha musí člověk zaplatit, neboť nejsou žádné obecné zákony ani konkrétní rady, které by mu říkaly, co má dělat.)

Člověk s každým svým činem, jímž se utváří, je i tvůrcem "svého" zákona, jehož smysl je v onom činu. Nejsou už obecná pravidla, jsou jen vnitřní zákony vlastních činů, z nichž se každý zodpovídá sám sobě.¹⁸⁾

"Ortel ustavičné sebevolby a nepřetržitého v - s o b ě - v y n a l ě z á n í - č l o v ě k a bez vztahů k jakýmkoliv

pravidlům hry a nadosobním zásadám projektu je ortelem naprosté s v o b o d y . Člověk je svoboděn proto, že je zcela sám a je celý ze sebe. Svoboda je skutečností mé samoty a jedinečnosti, a je ustavičnou nicotou druhého. Není tedy ideálem, k němuž člověk spěje, výbojem, o který usiluje a jejž brání; je d a n o s t í , je o s u d e m , jsme odsouzeni k svobodě: tím, že jsme ustavičnou sebevolbou bez pomoci a řádu. Svoboda je prostě neanalyzovatelný **stav existence**."¹⁹⁾ Každý je jako existence vždy a za všech okolností svobodný. Tato absolutnost svobody vylučuje pouze svoji vlastní negaci - nemohu být nesvobodný; i kdybych se tak rozhodl, zase to bude důsledek mé původnější svobodné volby. Již dříve bylo zdůrazněno, že rozhodně

není cílem existencialismu popírat objektivní existenci světa a závislost člověka na něm, ale upozorňuje na jiný fakt: to, co ze světa získáváme, si svobodně volíme, a to z hlediska významu, jaký pro nás tyto skutečnosti mají.²⁰⁾ Nikdy nemohu říci, že bych nemohl volit jinak, neboť neexistuje objektivní závislost, podle které bych se musel rozhodnout takto a ne jinak, a mohl tak svěst odpovědnost mimo sebe. Proti naprosté **svobodě** totiž stojí naprostá **odpovědnost**. Tato odpovědnost je až drtící a dotýká se každého mého činu, jímž projektuji i svůj postoj ke světu. Nesu existenciální odpovědnost za mnohé události ve světě, protože svobodně sám v sobě rozhoduji o jejich smyslu a významu.²¹⁾

3. Vyrovnání se s osudem lidské existence

Osud lidské existence je paradoxní - je to úděl, který nám byl dán, aniž bychom o něj žádali. Na druhé straně tím, že ho

můžeme volit, projektovat a interpretovat, jsme vůči němu svobodní. Můžeme situaci, do níž jsme vsazeni, dát na základě své volby různý význam. Můžeme svůj osud přijmout trpitelně a odevzdaně, s rezignací bez odporu, žijíce den ze dne prostřednictvím nepřiliš riskantních voleb a z nich vyplývajících činů. Nebo můžeme tento osud přijmout jako výzvu. Je to ironický souhlas s osudem, jemuž se nikdy nepodám, přestože ho nezměním. Do konce svého života budu absurdně jako Sisyfos tlačít své kameny na horu, ale vždy se budu vzpouzet proti logice osudu, neboť vím, že jsem víc než skála nebo kameny, že stojím jakoby nad osudem. Je to přijetí, které má v sobě mnohem více než pouhé mlčenlivé kývnutí hlavou. Vzpoura existence uznávající své slabiny, ale nepitvající se v nich a navzdory nim plně přijímající rizika svobody. Lze tento "optimističtější" pohled opsat různým způsobem (absurdno nelze vyvrátit, ale lze ho odmítat; osud je možno přijmout a vzdorovat mu...), závěr z něj však vyznívá jednoznačně: jsem sice "jen" člověk, ale je třeba jím být s plnou silou až do samého konce.²²⁾

V tom je zajisté obsažen i jakýsi etický prvek, morální prožitek, který se posléze specifikuje do problematiky morální odpovědnosti a krize. Je-li každý okamžik volby něčím výsadním, je zároveň také veličinou s nejistým výsledkem. Nikdy nemohu dopředu s jistotou vědět, zda mé rozhodnutí dojde kýženého cíle, kam až zamýšlený čin povede, neboť nelze následky volby předem omezit pouze na to, co skutečně chci. Tím, že volím, sázím sám sebe a otevírám pole nejrozumnějších možností. To je

protiváha svobody, již se nelze vyhnout. Právo na beztrestný omyl neexistuje, a proto ona ustavičná krize²³⁾ - důsledek odpovědnosti za své činy.

Otázka, která se nám zde na závěr přímo vnucuje, je následující: nepřehání existencialisté svůj pohled na člověka, není to spíše filosofie zoufalství? Je opravdu osud člověka tak absurdní a je jeho odpovědnost za kdeco skutečně absolutní? Má každý z nás jinou šanci, než že prožije svůj život v úzkosti a obavách? Existencialismus nechce vyvolávat v člověku depresi, ale ukazuje mu, že si nemůže dělat, co chce. Pomocí uměleckých výrazových prostředků dosahuje značného účinku, v jehož světle vystupuje lidský úděl zvláště viditelně do popředí. I když lze samozřejmě existencialistickým teoriím mnohé vytýkat a kritizovat je (dalo by se diskutovat o tom, zda-li je možné některé závěry vztahovat na každou existenci; např. je sporné, že by každá existence prošla *procesem zosobnění* a byla tím pádem schopna plně si uvědomovat svou odpovědnost za události ve světě, na které ona sama nemá bezprostřední vliv), jedna skutečnost je pro naši orientaci ve světě nesmírně důležitá. Navíc zakládá náš soukromý etický kodex, nutí nás nezabývat se pouze sami sebou, ale být ve svém jednání vstřícní vůči druhým.

Nikdo (Bůh, stát, instituce) nemůže nic (zákony, způsob jednání) mé existenci nařídít,²⁴⁾ to spadá výlučně do mé kompetence. Zdá se, že právě tento "ontologicko-psychologický" tlak, vyplývající ze souhrnu lidského údělu, rizika, odpovědnosti a nutnosti volit, směřuje onu volbu chtěných aktivit k dodržování a vytváření takových zákonů a pravidel jednání,²⁵⁾ které by *vědomě* nenarušovaly chtění druhých existencí, svobodnou projekci jiných Já. Jestliže zde na každém kroku vycházíme z člověka a z ničeho jiného, můžeme se snad domnívat (možná naivně), že ve svých hodnotových preferencích bude brát ohled i na druhé lidi a zapojovat je tak do svého světa, vytvářet onu již zmíněnou

koexistenci (Mitsein) subjektů. Není pravda, že nezáleží na soužití s druhými, že Já si vystačí samo - taková volba nejen nezvýší naši míru svobody, ale neusnadní ani naše rozhodování. Naopak nás může postupně uvést do ještě silnějšího pocitu osamělosti a zásadně narušit časovost našeho bytí.

Poznámky:

¹⁾ Připomeňme zde jen namátkou takové velikány světové literatury jakými byli F. Dostojevskij, E. Zola, A. Camus a J.-P. Sartre.

²⁾ V této souvislosti odkazujeme mimo jiné na některá díla J.-P. Sartra a M. Heideggera (Sein und Zeit). I když oba tyto autoři si jsou vzájemně dost vzdáleni ve svých východiscích i závěrech, jejich snaha tenduje k témuž - ontologickému zakotvení existence.

³⁾ Každá vědní disciplína v konečném důsledku usiluje o poznání člověka, a to ve všech oblastech jeho činnosti. Podat "reálné svědectví o člověku" (a to každém jednotlivém člověku) je však požadavkem, který je z důvodu prostředků a metod, kterými věda vládne, nerealizovatelný.

⁴⁾ Zde nejde o osamocenost lidského jedince ve smyslu života bez rodiny, bez přátel a blízkých lidí, ale o bytostnou osamocenost každého člověka, jenž musí za všech okolností sám za sebe svobodně volit a nést odpovědnost.

⁵⁾ Žádná věda nevypovídá o individuální a konkrétní žité přítomnosti, ale má-li být skutečně vědou, nutně musí vypovídat o obecných, podstatných a opakovatelných rysech a souvislostech zkoumaných objektů a procesů. ⁶⁾ Je samozřejmě rozdíl mezi pojetím času ve filosofii a např. ve fyzice, ale tím klasickým chápáním času máme na mysli Aristotelovu představu času jako počítaného čísla, což s pojetím existencialismu příliš nekoresponduje.

⁷⁾ Pouze člověk je schopen vědomě spojovat něco takového jako je minulost, přítomnost a budoucnost a vytvářet tím jistý časový sled. Pouze člověk má pojem času, díky němuž měří vše trvajících. Čas však nelze chápat jen jako něco čistě vnějšího, co člověk používá jako nástroj (k měření). Pojmová neuchopitelnost času nás zároveň vede k myšlence, že jsme sami časem, neboť náš život je neustálým tokem vnitřně prožívaných okamžiků a situací, s nimiž jsme jako jednotlivé existence konfrontováni. Z tohoto toku nelze vyskočit, a tudíž nelze ani během trvání existence oddělit vzájemnou podmíněnost člověka a toho, čemu jsme si běžně navykli říkat čas.

⁸⁾ Černý, V.: První a druhý sešit o existencialismu, s. 30, Mladá fronta, Praha 1992

⁹⁾ Být "v tom" znamená být vržen do světa, o kterém nic nevím, a hledat v něm své vlastní já, které se každým mým činem dále utváří, a tak mi stále uniká.

¹⁰⁾ Viz známý výrok George Berkeleyho - anglický empirista 18. století

¹¹⁾ Ani na tuto otázku není v dějinách filosofie jednotný názor. Pro antickou filosofii je danost světa naprosto samozřejmým východiskem dalších zkoumání, ale např. u Descarta je tato "jistota" zpochybněna a musí být nejdříve vědecky prokázána.

¹²⁾ Na tomto místě je možné odkázat např. na filosofické práce E. Husserla

¹³⁾ Černý, V.: První a druhý ..., s. 32, Mladá fronta, Praha 1992

¹⁴⁾ Viz Teilhard de Chardin, P.: Vesmír a lidstvo, Vyšehrad, Praha 1990

¹⁵⁾ Převzato z Černý, V.: První a druhý ..., s. 47, MF, Praha 1992

¹⁶⁾ Distance od minulosti by rozhodně neměla být chápána v absolutním slova smyslu. Přítomnost, ono "jsem", v sobě vždy obsahuje minulou zkušenost, byť někdy zamlčovanou nebo neuvědomovanou.

¹⁷⁾ Ponecháváme zde stranou otázku na základě čeho člověk volí

jednu z oněch možností jako tu svoji, protože v obecné rovině nelze dát jednoznačnou odpověď - opět je zde řada variant.

¹⁸⁾ Zodpovědnost za sebe sama a své činy jako protipól nezrušitelné svobody je možno chápat jako kategorický imperativ existencialismu.

¹⁹⁾ Černý, V.: První a druhý ..., s. 49, Mladá fronta, Praha 1992

²⁰⁾ Tento ohled zároveň znamená, že jednu z rozhodujících rolí při "výběru" hraje hodnotový žebříček každého jednotlivce a struktura jeho preferencí.

²¹⁾ Zůstává diskusní otázkou, jak by tomu bylo u existencionalistů s odpovědností jednotlivce za činy, o kterých vůbec neví a nemůže k nim zaujmout žádný postoj (něco jiného je, kdyby člověk k něčemu **nechtěl** zaujmout svůj postoj - takový čin mlčky vlastně přijímá za svůj).

²²⁾ Tento postoj můžeme nazvat postojem "tragického hrdiny"

²³⁾ V posledních desetiletích jakoby se tato krize z úzkosti ve světě neustále prohlubovala. Není snad jedním z důvodů i ta skutečnost, že díky stále rychlejšímu rozvoji společnosti a rozšiřování horizontu našeho poznání máme stále více a více možností pro rozhodování? Je-li méně možností pro výběr, je logicky také menší obava ze špatného rozhodnutí. ²⁴⁾ Z druhé strany řečeno, vždycky máme možnost příslušné nařízení odmítnout, jestliže směřuje proti našemu přesvědčení. Musíme si však být zároveň vědomi možného postihu ze strany příslušné instituce.

²⁵⁾ Takový typ zákona bychom však spíše mohli označit za vnitřní přesvědčení každého jednotlivce umožňující společnou koexistenci celé společnosti, nikoli za klasický ústavní zákon vznikající cestou zákonodárné moci.

(c) Vladmír Váňa

Kat. filosofie VŠE

W. Churchilla 4, Prague 3

Czech Republic